

אש: Conquering Conceit and Overcoming Anger

@ Congregation Bnai Yeshurun פרשת בא, תשע"ז

(1) זוהר חדש – פרשת בראשית [חלק א, דף יא:]

הבורא יתברך ברא האדם וברא אותו בצלם ובצורה, והכינו מארבעה דברים מובדלים זה מזה מאש מרוח ממים מעפר, שנאמר "וְהָאָרֶץ הִיְתָה תְהוֹ וְבַהּוּ וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹקִים" (בראשית א, ב), אלו הם הד' דברים הנזכרים... שקורין לאש "תהו" וזהו היסוד הראשון. "ובהו וחשך" הם המים והעפר. ומנ"ל דחשך הוא העפר? שנאמר "וּבַחֹשֶׁךְ שָׁמוּ יִכְסֶה" (קהלת ו, ד). ואמרו שזהו גוש העפר. והרוח הוא רוח ממש.

(2) שערי קדושה - החלק ראשון, השער הראשון¹ (ר' חיים ויטאל זי"ע [1542-1620])

ונמצא כי גוף האדם הנוצר מארבעה היסודות התחתונים, והנה הם כלולים טוב ורע, וגוף האדם נוצר מן הטוב שבארבעה יסודות: אש, רוח, מים, עפר; אמנם מן הרע שבהם נוצרו בגוף ארבע מרות, שהם: הלבנה, והשחורה, והאדומה, והירוקה. וכאשר תתגבר [ב]איזה מהן בחינת הרע שבהן על בחינת הטוב שבהן, באים חלאים ונגעים על האדם, ואם תתגבר ביותר, תמית לגוף האדם. וכבר נתבאר כי בכל העולמות היה עירוב טוב ורע, ונמצא כי גם בנפש האדם היה כן. כי הלא חוצבה מן ארבע יסודות רוחנים שמהם נוצרו כל העליונים, והם ארבע אותיות שם הוי"ה ברוך הוא, ועל זה נאמר "מְאֻרְבַּע רוּחוֹת בְּאֵי הָרוּחַ וּגוּי" (יחזקאל לו, ט) וזו הנקרא נפש האדם עצמו מצד הטוב. והנה "גם את זה לעומת זה עשה האלקים", והוא הנקרא - אדם בליעל, כולל ארבעה אבות נזיקין, וארבעה מראות נגעים, מן ארבעה יסודות הרעים; ומשם נמשכה נפש רעה אל האדם הנקרא יצר הרע. וכשתתגבר נפש זו על נפש הטובה, יבואו אליה נזקין ונגעים וחלאי הנפש, ואם תתגבר יותר, תמיתנו.

(3) תניא – סוף פרק א (ר' שניאור זלמן מליאדי זי"ע [1745-1812])

נפש אחת מצד הקליפה וסטרא אחרא, והיא המתלבשת בדם האדם להחיות הגוף, וכדכתיב: "כִּי נִפְשׁ הַבְּשָׂר בְּדָם הוּא" (אחרי מות יז, יא). וממנה באות כל המדות רעות, מארבע יסודות רעים שבה. דהיינו:

כעס וגאווה מיסוד האש, שנגבה למעלה.
ותאות התענוגים מיסוד המים, כי המים מצמיחים כל מיני תענוג.
והוללות וליצנות והתפארות ודברים בטלים, מיסוד הרוח.
ועצלות ועצבות, מיסוד העפר.

(4) מסכת ברכות דף יז.

ר' אלכסנדר בטר דמצלי אמר הכי רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב? שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות יהי רצון מלפניך שתצילנו מידם ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם. [רש"י ד"ה שאור שבעיסה - יצר הרע שבלבנו המחמיצנו].

(5) מסכת פסחים – פרק ב, משנה א (ע"פ ספר חיי עולם נטע² – עמ' קמז)

רבי יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה [=אש] וחכמים אומרים אף מפרר [=עפר] וזורה לרוח [=רוח] או מטיל לים [=מים].

¹ בביאור הפגם הנגרם על ידי חטאות האדם בענין המצוות
² ר' נטע פריינד זצ"ל [נפטר ח' תשרי תשע"ד]

The Forces Within: Refining the Elements of Our Emotional Foundation

6) שערי קדושה - החלק ראשון, השער השני³ (ר' חיים ויטאל זי"ע [1542-1620])
 יסוד האש – ממנו נמשכת הגאווה הנקראת "גסות הרוח", להיותו היסוד הקל וגבוה מכולם. ובכללה הכעס, כי מפני הגאווה מתכעס האדם כשאין עושים רצונו, ואילו היה שפל רוח ומכיר חסרונו, לא היה מתכעס כלל. נמצא כי הגאווה והכעס מדה אחת הם. ותולדותיה שלש:
 (1) הקפדנות בלבו – כי לולא הגאווה לא היה מקפיד בלבו, כענין שבארנו בענין הכעס;
 (2) ובקשת השקר והכבוד להתגאות על הבריות.
 (3) והשנאה לזולתו על היותו גדול ממנו, וזה ענף מהגאווה גם כן:
 ... והפכס הם ארבע מדות טובות נמשכות מארבעה יסודות הטוב שבנפש היסודית. והם, הענוה – שהיא תכלית השפלות ומתרחק מכל מיני כעס הבא על ידי גאווה...

7) רמב"ם – הלכות דעות, פרק ב, הלכות א-ג
 חולי הגוף טועמים המר מתוק ומתוק מר... כך בני אדם שנפשותיהם חולות מתאווים ואוהבים הדעות הרעות ושונאים הדרך הטובה ומתעצלים ללכת בה והיא כבידה עליהם למאד לפי חליים... ומה היא תקנת חולי הנפשות? ילכו אצל החכמים שהן רופאי הנפשות וירפאו חליים בדעות שמלמדין אותם עד שיחזירו לדרך הטובה...
 וכיצד היא רפואתם? מי שהוא בעל חמה אומרים לו להנהיג עצמו שאם הוכה וקולל לא ירגיש כלל, וילך בדרך זו זמן מרובה עד שיתעקר החמה מלבו... ולכשיחזור לדרך האמצעית ילך בה כל ימיו, ועל קו זה יעשה בשאר כל הדעות אם היה רחוק לקצה האחד ירחיק עצמו לקצה השני וינהוג בו זמן רב עד שיחזור בו לדרך הטובה והיא מדה בינונית שבכל דעה ודעה.
ויש דעות שאסור לו לאדם לנהוג בהן בינונית אלא יתרחק מן הקצה האחד עד הקצה האחר, והוא גובה לב, שאין דרך הטובה שיהיה אדם עניו בלבד אלא שיהיה שפל רוח ותהיה רוחו נמוכה למאד, ולפיכך נאמר במשה רבינו ענו מאד ולא נאמר ענו בלבד, ולפיכך צוו חכמים מאד מאד הוי שפל רוח, ועוד אמרו שכל המגביה לבו כפר בעיקר שנאמר ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך, ועוד אמרו בשמתא מאן דאית ביה גסות הרוח ואפילו מקצתה.
וכן הכעס מדה רעה היא עד למאד וראוי לאדם שיתרחק ממנה עד הקצה האחר, וילמד עצמו שלא יכעוס ואפילו על דבר שראוי לכעוס עליו...

8) אמרי נועם – פרשת לך לך, אות ה (ר' מאיר הורוויץ מדזיקוב זי"ע [1819-1877])
 והנה ידוע (ע"ח שער מב פ"א) אשר אש רוח מים עפר רומז לנפש רוח נשמה חיה, ארבע אותיות הויה. ואברהם בבחינת נפש, ויעקב רוח, ויצחק בבחינת נשמה עולם הבינה, ומשה רבינו ע"ה בחינת חיה, אות י' משם הויה כידוע.
 ועל כן מצינו באברהם "יתן פֶּעֶפֶר חֶרְבֹו" (ישעיה מא, ב), בחינת נפש. וביעקב "הקול קול יעקב", בבחינת רוח, וביצחק "מִצְאָנוּ מַיִם" (בראשית כו, לב), שהם יסודות עפר מים רוח. ובמשה מצינו "וַיִּרְא מַלְאָךְ ד' אֱלֹו בְּלִבְתֵּ אִשׁ" (שמות ג, ב). ועד משה לא מצינו כזאת להתראות אל האבות מתוך האש, כי אם במשה... ולזה "אש להט" עולה "משה" (=345).

9) אגרת הרמב"ן (ר' משה בן נחמן [1194-1270])
 תתנהג תמיד לְדַבֵּר כֹּל דְּבָרֶיךָ בְּנִחַת, לְכֹל אֲדָם וּבְכֹל עֵת, וּבְזֶה תִּנְצֹל מִן הַכַּעַס, שֶׁהִיא מְדָה רָעָה לְהַחֲטִיא בְּנֵי אָדָם. וְכֵן אֶמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (נדרים דף כב. ב): כֹּל הַכּוֹעֵס – כֹּל מֵינִי גִיהֲנוּם שׁוֹלְטִים בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת יא, י): "וְהִסָּר כַּעַס מִלְבָּבָהּ, וְהִעֲבֵר רָעָה מִבְּשָׂרָהּ". וְאִין "רָעָה" אֶלָּא גִיהֲנוּם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי טז, ד): "וְגַם רָשָׁע לֵיוֹם רָעָה".
וכאשר תנצל מן הכעס, תעלה על לבך מדת הענוה, שֶׁהִיא מְדָה טוֹבָה מְכַל מְדוֹת טוֹבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כב, ד): "עֲקֹב עֲנֹוה, יִרְאֵת ה'".

³ בביאור הפגם בפגם הנמשך על ידי מדות המגוננות